

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті наведено результати досліджень стану інноваційного розвитку економіки України, визначено теперішній стан і перспективи розвитку. Проаналізовано чинники які гальмують розвиток інноваційно-інвестиційного комплексу держави. Визначено напрямки інноваційного розвитку відповідно до економічних можливостей, кон'юнктури ринку та конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а також розроблено комплекс заходів щодо покращення інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, інновації, життєвий цикл інновації.

Вступ. Події у світовому фінансовому секторі за останні декілька місяців дали чітко зрозуміти, що світова економіка загалом та економіка окремих країн зокрема перебувають у значній взаємозалежності. Так, криза іпотечних компаній США Fannie Mae та Freddie Mac вже за кілька днів спричинила паніку у фінансовому секторі всіх економічно розвинених країн світу, а місяць потому фінансова криза переросла у світову економічну кризу. Фондові індекси світу за два місяці втратили від 10 до 80% позицій [1]. Лідери розвинених держав на сьогодні проводять безліч самітів щодо подолання негативних наслідків економічної кризи. Не виключенням є і Україна. Уряд намагається знайти шляхи стимулювання розвитку економіки в майбутньому. В даній ситуації доцільним є розробка комплексу заходів щодо розвитку кожної сфери економіки України, зокрема інноваційної. У силу цього можна говорити про актуальність і практичну значимість даного дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням розвитку економіки України приділяється значна увага українських вчених та практиків. Наукові роботи М.П. Денисенко та Я.В. Шабліна спрямовані на аналіз чинників, котрі перешкоджають впровадженню інновацій на вітчизняних підприємствах. В.М. Щербань у своїй роботі [2] розглянув питання, вирішення яких сприятиме інноваційній діяльності в Україні, та запропонував концептуальні засади розроблення та впровадження в науково-виробничу сферу країни сучасної моделі інноваційного розвитку з використанням матричного математичного інструментарію. Але динаміка розвитку зовнішнього середовища зумовлює

постійні економічні зміни, що у свою чергу вимагає систематичного дослідження в інноваційній сфері з метою визначення нових вимог та напрямків її розвитку.

Постановка задачі. Грунтуючись на статистичні дані попередніх періодів, проаналізувати стан інноваційної сфери економіки України та визначити напрямки інноваційного розвитку. Таким чином метою роботи є визначення напрямків інноваційного розвитку відповідно до економічних можливостей, кон'юнктури ринку та конкурентоспроможності вітчизняної продукції а також розробка комплексу заходів щодо покращення інноваційної діяльності.

Методологія. У процесі дослідження використано методи системного аналізу, статистичного дослідження та аналітичне прогнозування.

Результати дослідження. Так, за період своєї незалежності Україна змогла вийти із тотального соціально-економічного спаду та кризи, і вже сьогодні можна побачити відносну позитивну динаміку її розвитку. У міжнародному бізнесі поступово повертається довіра до України як до партнера з боку наших контрагентів. Але не зважаючи на це інноваційна система переживає не найкращі часи свого розвитку. Перш за все, це пов'язано з політичною нестабільністю та постійними трансформаційними процесами перерозподілу влади. Дані процеси не в змозі створити необхідне підґрунтя для стабільного розвитку та поширення інноваційної діяльності. Так, наприклад, в машинобудуванні питома вага продукції, виготовленої за новими технологіями складала 26,5% (при цьому частка приросту прибутку в результаті впровадження інновацій у загальному рості прибутку складала лише 11,3%). Ще гірша ситуація у металургії (відповідно 22% та 8,4%), хімічній промисловості (20% та 8,4%) [3].

Великий інтерес становить аналіз підприємств різних форм господарювання, які займалися інноваційною діяльністю. За даними Державного комітету статистики України, у 2007 році інноваційною діяльністю у промисловості займалось 1472 підприємства, або 14,2% загальної їх кількості. Це на 31,7% більше ніж у попередньому році [4]. Проте стабільність у рості кількості інноваційно-активних підприємств у 2005-2007 роках не прослідковується. За даними дослідженнями, проведеними Держкомстатом України, головними стримуючими факторами інноваційної діяльності є: відсутність фінансування (86% відповідей респондентів), високий рівень витрат (40%), відсутність платоспроможного попиту (40%), високі кредитні ставки (39%), недосконалість законодавства (32%), труднощі з сировиною та матеріалами (29%), високий економічний ризик (24%), відсутність попиту на продукцію (15%), недостатня інформація про ринки збуту (11%) [3]. Із проведеного опитування видно, що основними проблемами, з якими стикається інноваційна діяльність в Україні є недосконалість

законодавства, недостатність фінансування, низька купівельна спроможність кінцевого споживача та високий рівень ризику. Як правило підприємець змушений самотійно здійснювати фінансування інноваційного проекту, а отже і ризик, у разі його не реалізації, майже повністю розподіляється самим підприємством.

Окрім цього, необхідно зауважити, практикою доведено, що інтерес до інновації як такої інвестори починають проявляти на стадії виходу її на ринок, коли одні із найбільш капіталоємних стадій життєвого циклу інновацій (науково дослідні та дослідно-конструкторські роботи) вже профінансовані.

Для України використання венчурного капіталу є характерним і на початкових стадіях життєвого циклу. Проте об'єктом інвестування виступає не інноваційна діяльність, а високорентабельні проекти зі сфер нерухомості та будівництва (8 млрд. грн. з 16 млрд. грн. загального обсягу активів венчурних фондів) [5], фінансів, харчової, хімічної промисловості, сільського господарства тощо [6]. І як правило дані фонди використовуються як інструменти оптимізації оподаткування.

Також слід зазначити, що згідно зі статистичними даними основним напрямком інвестування у 2007 році було придбання засобів виробництва – 68,9% від загального обсягу інвестицій [4]. Протягом 2005-2007 років найменше підприємствами фінансувались дослідження та придбання нових технологій. За даний період обсяги інвестування за цими напрямками зменшились відповідно на 14,2 та 28,6%.

У той час, коли в економічно розвинених країнах інноваційна продукція є одним із факторів стимулювання економічного розвитку та каталізатором покращення рівня життя в Україні, її виробництво є не виправданим з економічної точки зору. Тому щорічно кількість нових видів продукції суттєво зменшується. Так за останні 7 років відбулось зменшення номенклатури товару на 83,5% (табл. 1).

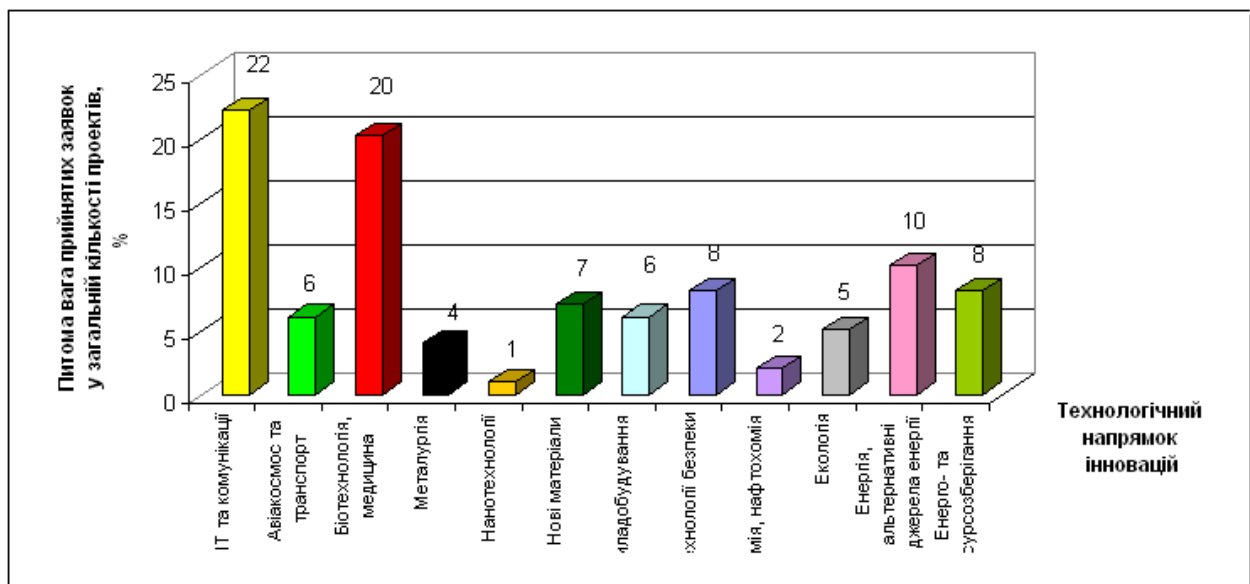
Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації. %	Впроваджено нових технологічних процесів	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	У % до попереднього року	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	–	–
2001	14,3	1421	469	19484	27,2	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	17,3	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	-67,5	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	-46,4	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	-20,8	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	-23,6	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	4,9	6,7

Таким чином виникає питання: «Що стримує інноваційний розвиток України та змушує підприємців відмовлятися від інноваційної діяльності?» На нашу думку відсутність державної підтримки, програми розвитку інноваційної діяльності та її стимулювання звісно негативно впливають на формування інноваційної економіки, але існують й інші фактори, які відіграють не останню роль у ефективності впровадження інновацій. У цьому аспекті аналізу ринку інновацій хотілося б звернути увагу та визначити, на які саме технологічні напрямки інноваційної діяльності сьогодні зосереджена робота більшості інноваційних підприємств та чи відповідають дані напрямки потребам ринку.

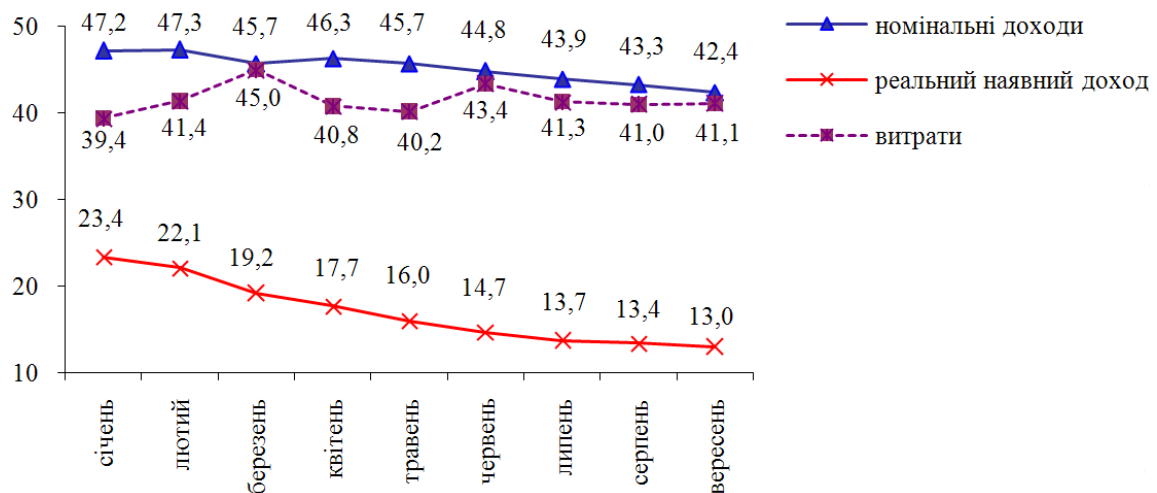
Згідно конкурсу інновацій, що проводиться журналом «Експерт» з 2005 року, у 2007 році основними напрямками інноваційної діяльності в Україні були ІТ-сфера та телекомунікації, біотехнологія та медицина, енергетика (рис. 1).

Рис. 1. Технологічний напрямок інновацій в 2007 році

Але, якщо розглядати конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку можна побачити, що в дійсності попитом користується у більшій мірі військова техніка, зокрема: ракетно-космічна техніка, високоточна зброя, системи захисту військ тощо, а також продукція авіа- та суднобудування. Таким чином прослідковується прямо протилежна направленість інноваційних розробок із ринковими потребами. З іншої сторони конкурентоспроможність продукції військового комплексу прямо пропорційна капіталовкладенням у розробку нових видів озброєння. Але заплановані на це кошти в державному бюджеті на 2009 рік Міністр оборони України Юрій Єхануров вважає вкрай обмеженим [7]. У такому випадку Україна може втратити і цей ринок.

Необхідно також зауважити і те, що із 6,7 млрд. дол. прямих іноземних інвестицій у першому півріччі 2008 році значна їх частка була інвестована у фінансовий сектор (2 млрд. дол.), операції з нерухомістю та сферу послуг (950 млн. дол.), торгівлю (520 млн. дол.), будівництво (470 млн. дол.) [8]. Іноземні інвестори намагаються оминати інноваційний сектор і зосереджувати свою діяльність на об'єктах з високим рівнем рентабельності. Це пов'язано з високими фінансовими ризиками (станом на 26.09.08 індекс цін виробників промислової продукції складав 136,5%, а індекс споживчих цін – 114,8% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [4]) та несприятливим інвестиційним кліматом. Згідно з щорічними дослідженнями якості реформ, проведених у різних країнах для покращення бізнес-середовища Україна поряд із такими країнами як Судан та Мадагаскар займає 144 місце із 181 [9]. Інноваційну діяльність гальмує і низька купівельна спроможність населення як кінцевого споживача продуктивних інновацій. Зокрема у 2008 році прослідковується щомісячне зменшення реального доходу населення у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (рис. 2) [4].

Рис. 2. Доходи та витрати населення України у 2008 році у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, %

Таким чином визначимо основні фактори та проблеми, які гальмують інноваційний розвиток в Україні. До них можна віднести наступні.

- Недостатність фінансування інноваційних проектів.
- Використання наявних преференцій суб'єктами господарювання, які займаються інноваційними видами діяльності, на сьогодні не контролюється, що у свою чергу перетворює венчурне фінансування в інструмент оптимізації оподаткування.
- Інноваційний розвиток підприємств стримує низька купівельна спроможність споживачів на внутрішньому ринку.
- Прослідковується прямо протилежна направленість інноваційних розробок із ринковими потребами.

- Відсутність державної підтримки у вигляді реальних фінансових фондів або конкретних проектів у розвитку стратегічних напрямків інноваційної діяльності.
- Високі економічні ризики.
- Відсутність розвинутого фондового ринку, що перешкоджає залученню додаткових грошових коштів.
- Політична нестабільність та бездіяльність влади у напрямку покращення інвестиційного клімату в країні.
- В умовах економічної кризи особливо гострим постає питання про збереження інтелектуального потенціалу України.

Висновки. Відповідно до окресленого кола основних факторів та проблем інноваційної діяльності можна визначити ключові напрямки роботи щодо покращення інноваційного розвитку. В першу чергу кожному необхідно розвивати інноваційний тип мислення та змінити ставлення суспільства до інновацій. У цьому повинна бути беззаперечна підтримка держави у вигляді конкретних програм та проектів розвитку інноваційної сфери в Україні. Багато чого вже було зроблено на законодавчому рівні, але на практиці це виявилось не ефективним в силу масштабних та багаторазових зловживань з наданими пільгами. Тому необхідно забезпечити більш жорсткий контроль у використанні податкових та інших пільг для суб'єктів інноваційної діяльності.

Відсутність попиту на новостворену продукцію вимагає використання для пошуку споживачів нових методів стимулювання попиту. У цьому випадку корисним буде застосування маркетингу інновацій, що являє собою організацію процесів створення та просування (комерціалізацію) наукоємної та високотехнологічної продукції на вітчизняному та міжнародному ринках.

Не зайвим буде використання досвіду країн, що досягли останнім часом суттєвого розвитку. До таких можна віднести Індію та Китай. Напевно, ще рік тому про Китай говорили лише як про виробника дешевої неякісної продукції. Проте зараз все більше почали говорити про інновації у цьому регіоні. Процвітання Китаю та Індії ґрунтується на двох рушійних силах: глобалізація та поширення інформаційних технологій [10]. Що для України є цілком реальним.

В умовах складності самостійного фінансування наукових досліджень в інноваційній діяльності доцільним буде використання альтернативних джерел пошуку ідей. До таких можна віднести персонал підприємства, споживачів (на основі зворотного зв'язку) бізнес-партнерів.

Після реалізації вищеперерахованих кроків ми отримаємо початок покращення розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Таким чином можна стверджувати, що сьогодні на підприємствах України інноваційні процеси характеризуються низьким ступенем активності й результативності. Досить важко визначити ключовий фактор, що стримує

інноваційний тип розвитку, оскільки інноваційний процес на нашу думку являє собою своєрідне рівняння із безліччю невідомих. Орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України та визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку, що є основними принципами державної інноваційної політики започаткованими Законом України «Про інноваційну діяльність» у 2002 році так і не знайшли, на жаль, свого практичного використання до сьогодні.

Література

- 1.Новини та аналітика ринку Forex [Electronic Resource] // Mode of access: <http://forexnews.com.ua/forexnews/page/4793989>. – Last access: 08–11–2008. – Title from screen.
- 2.Щербань В.М. Формування сучасної моделі інноваційного розвитку науково-виробничої сфери України [Текст]. / Щербань Щ.М. // Пробл. науки. – 2008. - №7. – С. 22-26. – Бібліогр.
- 3.С. Г. Галуза, Е. А. Микрюкова. Інноваційно-інвестиційні пріоритети трансформаційної економіки. [Текст]. / С. Г.Галуза, Е. А. Микрюкова. // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 12 (78). – С. 16-17. – ISSN 1993-6788.
- 4.Державне агентство України з інвестицій та інновацій [Electronic Resource] // Mode of access: <http://www.in.gov.ua/index.php?get=211#1>. – Title from screen.
- 5.Венчурные прокуроры. [Текст]. // Инвест-газета. –2007. – № 3.
- 6.Лямец С. ИСИ-2006:оптимизация налогообложения в масштабах страны [Electronic Resource] // Mode of access: <http://ekonomika.com.ua/finance/article/98204.html>. – Last access: 04–01–2007. – Title from screen.
- 7.Єхануров: Запланованого фінансування ЗС недостатньо [Electronic Resource] // Mode of access: <http://ua.glavred.info/archive/2008/09/17/204051-19.html>. – Last access: 17–08–2008. – Title from screen.
- 8.Темпы роста иностранных инвестиций замедлились впервые за три года [Electronic Resource] // Mode of access: <http://korrespondent.net/business/economics/557478>. – Last access: 18–08–2008. – Title from screen.
9. Заниматься бизнесом сложнее, чем в Украине – только в Африке [Electronic Resource] // Mode of access: <http://korrespondent.net/business/economics/580634>. – Last access: 10–09–2008. – Title from screen.
- 10.The Economist [Electronic Resource] // Mode of access: <http://www.economist.com/>. – Last access: 09–11–2007. – Title from screen.